

תרבות

אריאל שנבל

הסופרת ליזי דורון זכתה בפרס ספרותי חשוב בסרדיניה

הסופרת ליזי דורון היא זוכת הפרס הספרותי הסרדיני 'פרנצ'סקו אלזיאטור' לשנת 2009. הפרס, בגובה 6000 אירו, הניתן לזכרו של חוקר תרבות סרדיניה והמבקר פרנצ'סקו אלזיאטור, הוענק עד כה לסופרים מקומיים בלבד. השנה הוקדש הפרס לספרות המזרח התיכון, עליו התמודדו 56 סופרים. ליזי דורון, ילידת 1953, פרסמה עד כה ארבעה ספרים: 'למה לא באת לפני המלחמה' (1998), 'הייתה פה פעם משפחה' (2002), 'ימים של שקט' (2003) ו'התחלה של משהו יפה' (2007). שלושת האחרונים ראו אור בהוצאת כתר. ספריה תורגמו עד כה לצרפתית, רוסית, איטלקית וגרמנית, ובימים אלו מתורגמים ספריה גם לקרואטית ולפולנית.

הקייץ של תמרה

מעט מדי יצירות תרבות נוצרו סביב ההתנתקות מגוש קטיף, לא כל שכן כאלה שנוצרו עליידי מי שאינו בן מובהק למגזר המתנחלי או הסרוג. ספרה החדש של תמרה אבנר, לשעבר קצינה בכירה במערך הפרקליטות הצה"לי, הוא אולי סנונית ראשונה שתבשר את השינוי

ביקורת תיאטרון

בן עמי פיינגולד

ישן זה לא בהכרח קלאסי

תיאטרון הבימה מציג: 'לילה במאי' מאת א.ב. יהושע בימוי: אילן רונן

צילום: ז'ראר אלון

עלילה רופפת ולא מעורבבת מספיק. 'לילה במאי'

המחזה 'לילה במאי' מאת א.ב. יהושע כבר הועלה שלוש פעמים מאז 1969, ועתה הוא מועלה בפעם הרביעית. הרקע: משפחה עם צרות. תרצה הייתה נשואה לעמיקם. הם התגרשו. היא נישאה בשנית לפסיכיאטר ד"ר אסף לויין. יש לה גם 'ידישע מאמע' חביבה בשם רחל ואח בשם אבינועם שעושה בעיות לכולם. הוא למעשה הבעיה האמיתית - אגרסיבי, אימ-פולסיבי, שתלטני - הזקוק לטיפול דחוף של גיסו הפסיכיאטר. אבינועם מזמין את עמיקם לבקר בביתם, לפגוש שנית את תרצה גרושתו. עמיקם נענה להזמנה ומגיע בחברתה של נערה בשם נועה, לה הוא אמור לסייע לשיר ולהופיע באיזה אירוע.

במחזה יש שפע בעיות וטיפוסים. אין רגע משעמם אחד. אבל כמעט שאין במחזה קונפליקט דרמטי של ממש. העלילה רופפת מדי. יש בו הרבה שאלות ללא תשובות, כגון, מדוע תרצה ועמיקם התגרשו? מדוע בכלל היא התחתנה עם אסף? או, לשם מה הזמין אבינועם את עמיקם? פה ושם יש ניסיון לשרבב גם משהו קצת יותר פיוטי או פנטסטי, על עברו של עמיקם כמשורר או חלום אישי שכל אחד מהגיבורים חולם. אבל, עם כל הכבוד לחלום, המציאות עדיין נותרת אפורה ובנאלית.

יתר על כן, מסתבר שאין זו רק דרמה משפחתית אלא גם מחזה אקטואלי ורלוונטי מבחינה הרקע והמשמעות, המזמין התייחדות וכובד-ראש. המחזה מתרחש במאי 1967, על רקע מלחמת ששת הימים. כולם מגויסים. גם עמיקם חוזר לשם כך מחו"ל. אסף מתפייס עם עמינדב, המקבל גם הוא צריגוס. ברקע שומעים חדשות, שרים את 'ירושלים של זהב' ועוד. נקודת התורפה של המחזה מבחינת האפיון והצגת היחסים שבין הדמויות השונות, בעיקר כשהוא מוצג כיום לאחר כארבעים שנה, בעינה עומדת. אולי המחזה התכוון לומר לנו, כמשל, שהעלילה והדמויות הם מעין התגלמות של החברה הישראלית, חברה חולה ומעורער-רת נפשית וחברתית שרק המלחמות מעניקות לה מעין תעוד דת-זהות קולקטיבית. אכן, רעיון מעניין ומקורי, אבל לשם-כך צריך היה להיכתב מחזה קצת יותר משמעותי ונוגע מבחינה רעיונית וחברתית.

מחזה כגון זה מתנהג בעיקר בביצוע. ביכולת להציג תיאטרון שבו הגיבורים אינם רק משחקים דמות, אלא גם מגלמים 'טיי-פוס' עם אופי, זהות ונוכחות, כמשהו טעון ומופנם עם שתיקות ורמיזות ולא רק מלים מן השפה לחוץ. כל השחקנים היו חביי-בים ונחמדים, אבל העיקר היה חסר - עיצוב אמין ומשכנע של האופי הייחודי וחיי הנפש המורכבים והבעייתיים של כל דמות, המובלעים מבעד למסכה החיצונית. לדוגמה, מערכת היחסים המשולשת שבין תרצה לבין בעלה הראשון והשני הוצגה כמי שהו די בנאלי ואלמנטרי. דווקא כמה מתפקידי המשנה, דוגמת דבורה קידר בתפקיד האם, ונלי תגר בתפקיד הנערה נועה, היו נוגעים ואמינים יותר. אבל העיקר היה חסר - דרמה אנושית אמינה ומשכנעת.

גם הבימוי של אילן רונן הבליט בעיקר את הצד המופגן, האגרסיבי, או הפתטי, הנוגע למערכת היחסים שבין הדמויות. ייתכן שבימוי וליהוק אחר היו מיטיבים עם המחזה ומצליחים להפיק הצגה מעניינת ומשמעותית יותר. גם המחזאי היה מיטיב לעשות לו היה עורך ומעדכן קצת את 'לילה במאי' כמחזה על בני אדם, אהבה וזוגיות, עם קצת פחות בעיות נפשיות, וכשהמלחמה מוסטת לשוליים כרקע ולא בהכרח כנושא מרכזי.

צילום: אורלי ירון

'בשירותי הצבאי הייתי בסכיון פרניה מתמדת'. תמרה אבנר

אצלך התחומים. "חייתי ממש בסכיון פרניה מתמדת. השירות הצבאי היה במידה מסוימת יבש וטכני. הייתי ניגשת בצהריים לבית-קפה, כותבת וחוזרת למשרד. כל עוד לא התחיל תי לפרסם, איש סביבי לא העלה על דעתו שאני עוסקת גם בכתיבת שירה. הסוד הגדול יצא החוצה כשב-2006 זכיתי בתחרות כתיבה של 'הארץ'."

כלומר, את מקרה של 'יריאיש' - אדם שהי בשני מסלולים במקביל.

"זה חלק מהדואליות הקיימת בי, כפי שהצ' בעתי קודם על דתיות וחילונית וימין ושמאל, וכשם שיש בי חשיבה אנליטית מצד אחד ומנגד רגש מאוד מפותח."

אבנר מתגוררת בשם. אם לשלושה. גרושה. עד כמה השפיעה ההתנתקות הפרטית אצלה על כתיבת 'התנתקות'?" "אני מניחה שהשפיעה מאוד, משיבה אבנר. "זאת, גם אם לא מדובר בספר אוטוביוגרפי וברור שלא צריך לדלת כדי להיות רופא נשים. לא תאמיני, אולי, אבל לפעמים כתבתי על דברים לפני שהם קרו אצלי ויצאה קעין נבואה שמגשימה את עצמה."

בני במה ילדייך? "בני 16, 12 וחצי ו-6."

מי מזהם קרא את ספרך? (בחיך) "הם קראו חלקים נבחרים. כלומר, הגדולה. לאמצעי הקראתי חלקים."

שאלתי את שאלתי מפני שיש בספרך ביטויים ותיאורים שלא בדיוק מצופים מאשת-צבא ומאשת-חזק.

"בכתיבה אני משתדלת לא לצנוז. אם להפעיל ברקסים, עדיף לא לכתוב. אני נאמנה לדמויות וחזרת איתן. הדברים יוצאים. כשהתחלתי לכתוב על כניסת צבא ליישוב לשם פינוי, לא ידעתי מראש מה אודי יעשה שם. אבל תוך כדי הניתוק הגדול מיעל והכמיהה העזה לקשר עם אשה שתבין אותי, הוא מנסה מתנחלת שאותה הוא בא לפנות."

קורא הכתבה בוודאי ישמחו לדעת אם יש הפיאנה.

"אני מעדיפה להשאיר את זה פתוח."

ההתנתקות במשפחה עפ"י שלום סופית כפי שהייתה בשטח?

"לא. אצלה יש קצת יותר תקווה."

"לא שלא הייתי מאושרת, אבל כשיש לך במבנה האישיות מעין סיסמוגרף שמאתר מילים וצירופי מ"ר לים, אתה מבחין כשדברים יוצאים מהטקסט. תוך כדי חקר האמת הפריע לי הניסיון להליש דברים על מה שהם לא. בעיניי זה חלק מתרבות הטיח. אמנם טיוח מילולי, אבל זה מפריע לי. אם אתם פועלים לסגור חשי-בונות עם מי שצריך לסגור, או בואו נגיד את הדברים בצורה הכי גלויה. מאוד מפריע לי הכיסוי במילים, גם אם מדובר בפעולות שמדינת ישראל צריכה לעשות אותן. לא נשמע לי ראוי לקרוא למבצעים צבאיים בשמות מעולם הטבע ומוג האוויר כמו גשמי קיץ או קשת בענן. מצד שני, בהחלט הודחתי עם התפקיד שלי והרגשתי שעשינו שם עבודת קודש."

כשהעולם רותח סביב ד"ח גולדסמן, האם יש לדעתך בסיס לדברים שבהם מאשימים את צה"ל? "מזווית הראייה שלי, כפי שאודי רואה בספר, ראיתי צבא שמורכב בעיקר מאנשים טובים. אני לא יודעת אם המשימות התבצעו תמיד ברגישות, בנח"רות ובכל הסימאיות האלה. אבל גם אם יש עשב שוטה בכל מקום, לא היו שם כאלה שרצו לפעול במכוון נגד אוכלוסייה אזרחית. אם הגענו לד"ח הזה שגורם לנו נזק, הדבר מראה עד כמה שאנחנו לוקים בהסברה."

אבנר, 42, גדלה בקריית-אנו. "מילדות אמרו לי שאעסוק במילים", היא מעידה. "כשהגעתי לגיל גיוס, המילים התנתבו לכיוון המשפטי. כלומר, במקום לשלוח אותי לכתוב, שלחו אותי ללמוד משפטים כעתודאית באוניברסיטה העברית. אני לא מצטערת על המסלול הזה, אבל הוא נתן ביטוי רק לחלק מכישרון הכתיבה שלי, מה גם ששם הכתיבה היא מנוכרת וקרה."

כשרצתה לכתוב אחרת, הלכה לסדנת שירה שהי עביר המשורר המנוח נתן יונתן, ראשון בשורה של סדנות-כתיבה שאליהן הייתה קופצת ממקום שירר תה בקריה בתל-אביב, לרוב במידים. "נתן יונתן היה אישיות מקרינה ועם השראה", היא מספרת. "אצלו יאצל המורים הבאים שלי קיבלתי כלים שאיתם אולי הגעתי לספר הנוכחי. צייר אולי לומד בסדנה לערבב צבעים ומאזין וזויות לצייר, אבל אם אין לו כישרון, לא יצא לו משהו רציני מזה. שום סדנה לא תעזור אם אין נטייה לכתיבה."

תוארת, ואני מצטט, ב'סגנית-אלוף ביום, משרי-ררת בלילה'. מעניין לשמוע ממך אם התערבבו

יעקב בראון

"בתים לא מפרקים. פשוט, בית לא מפרקים. נקודה". כך אומר אל"מ אודי עם-שלום בסגנונו הצבאי בפתח 'התנתקות', ספרה החדש של תמרה אבנר (זמורה-ביתן). במקביל להתנתקות מגוש קטיף, שעם-שלום הוא אחד ממפקדיה, לומד הקורא במהרה כי אף ביתו שלו מתפרק בין האצבעות.

עו"ד תמרה אבנר, עד לא מכבר פרקליטה במ ערכת הביטחון בדרגת סגן-אלוף, לא הגיעה לנושא ספרה משום-מקום. "הכל התחיל מכך שבתוקף תפי קידי הגיעו אלי חומרים שנגעו בהתנתקות, כולל יומני מבצעים, וממהם קפצו לי אנקדוטות ומשפטים שעוררו בי משהו", היא מספרת. "עם זאת, סקרן אותי לדעת מה קרה עם המפונים שנותקו מביתם ומאדמתם."

מבחינה צורנית, ספרה של אבנר הוא רצף של מונולוגים מאת בני משפחה עם-שלום - אודי, יעל, אופיר ומאיה. "הכל התחיל ממונולוגים של יעל", מעידה אבנר. "ולאחר-מכן בני משפחתה עונים לה במונולוגים שלהם. כשחשבתי להפוך את הספר לזורם יותר, זה כבר היה בלתי אפשרי. הקולות צצו ועלו, לעתים כמו בהזמנה. בגלל שאני באה מרקע של כתיבת שירה, הרי כשהכתוב יותר קצר ומתומצת, כפי שקורה במונולוגים, יותר קל לי."

"יש בי מכולן; כל הפוליפוניה הזאת מדברת בי", משיבה אבנר כשהיא נשאלת עם מי מהדמויות בס פרה היא מזדהה. "אני באה מרקע חילוני. התחנתני עם גבר חילוני שהיה דתי במקור, ועשינו ביוזמתי צעד לכיוון הדתיות. היום אני לא יודעת איך להגדיר את עצמי. אולי דתי-חילונית. בגדול אני שומרת על הכללים וילדי לומדים במסגרת דתית. עם זאת, חלק מההוויה שלי עדיין חילוני. כך שאני גם זה וגם זה. באותה מידה מתערבב אצלי השמאל עם הימין. אם מבחינה חברתית תפיסת העולם שלי היא שמא-לנית, כמו של יעל בספר, מבחינה פוליטית קשה לי להגיד שאני כמוהו."

בספר התאפשר לך לפרוק דברים שלא יכולת להוציא מתוךך כשהיית במדינה.

"זה לא נכון. אמרתי את מה שהיה לי חשוב להי-גיד גם בהיותי בשירות הצבאי. לא הייתה שם סתי-מת פיות. בתפקידי עסקתי בין השאר בתביעות של פלשתינאים. זה לא היה אנטי, זה לא היה בעד, אלא כל מקרה לגופו. ברור שהמלה אנושית עוזרת תמיד בתפקידים כאלה. כשילדה פלשתינאית איבדה עין, נראה היה מוצדק להעניק לה פיצוי למרות שנפצעה בזמן פעילות מבצעית. מנגד, מובן שיש גבול למה שניתן לפצות על רקע מלחמת גרילה נגד הכוחות שלנו. עקרונית, המטרה הייתה להגיע לחקר האמת. אם חרגנו מהמסגרת שלשמה הגענו לשם כדי למלא את תפקידנו, אנתנו צריך לשלם."

מדברים שכתבת ניתן להתרשם שלא היית מאושרת ממושגים כגון היסול ממוקד וחישוב.